

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р арх. Велина Атанасова Панджарова
катедра „История и теория на архитектурата”, Архитектурен факултет на
„Университет по архитектура, строителство и геодезия”

ОТНОСНО:

Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен “ДОКТОР” по професионално направление 2.2. История и археология /Документалистика, архивистика, палеография, музеология/ с тема: **„КРЕПОСТИ И УКРЕПЛЕНИЯ, ИЗПОЛЗВАНИ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО В ЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ЕКСПОНИРАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ”**

АВТОР:

Даниел Иванов Иванов

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

проф. д-р Тотко Нейков Стоянов

НАУЧЕН КОНСУЛТАНТ

гл. ас. д-р Илиана Георгиева Борисова-Кацарова

Настоящата рецензия е изготвена на следните основания:

- Заповед РД 38-112/19.02.2020г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” за утвърждаване на Научно жури
- Протокол № 1 / 27. 02.2020г. от заседание на Научното жури.

I. КРАТКА БИОГРАФИЯ НА ДОКТОРАНТА

Даниел Иванов Иванов е роден на 07.05.1979г. През 2000г. се дипломира като бакалавър в професионално направление 1.2 „Педагогика“, Специалност „Педагогика“, квалификация „педагог”, към СУ „Св. Климент Охридски”. През 2008г. Даниел Иванов придобива и бакалавърска степен в професионално направление 2.2 „История и археология“, специалност „История“, специализация „Средновековна обща история“ отново към СУ „Св. Климент Охридски“. В периода 2008-10г. следва придобиване на магистърска степен в професионално направление 2.2 „История и археология“, магистърска програма „Музеология“.

Две години от професионалната биография на Даниел Иванов преминават в изпълнения на преподавателска дейност, съобразено с първата му специалност - педагог. От 2006г. до 2015г. той активно работи в Национален военноисторически музей в София, израствайки от екскурзовод-изпълнител до главен експерт в дирекция „Научно-изследователска и експозиционна дейност“ на НВИМ. Преподавателската работа на Даниел Иванов, като редовен докторант, се съсредоточава в периода 2017-2018г. във водене на упражнения на студенти в дисциплината „Музеология“ на специалностите „Археология“ и „Архивистика“.

II. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРЕДСТАВЕНИТЕ МАТЕРИАЛИ

1. Обем и структура на дисертационния труд и автореферат

Дисертационният труд е структуриран в две части:

- **Част1** - Основен текст, който се състои от:

- Въведение, в което са представени: обект и предмет на изследването, цел и задачи на изследването, териториален и хронологически обхват, методика на изследването и историографски преглед;
- Четири глави - с представена същностната част на труда;
- Заключение;
- Библиография и информационни източници;
- Съкращения.

Тази първа част от труда е общо 312 стр. без схеми и илюстративен материал

- **Част 2** - Приложения, които се изразяват в изработване на:
 - Каталог на 24 обекта-крепости и укрепления, за които има сведения, че са използвани през Средновековието (VII-XIV в.) в днешна Западна България – областите Благоевград, Враца, Кюстендил, Монтана, София и София-град – общо 237стр.;
 - Приложения - с представени 105бр. изображения, основно снимков материал на докторанта и такъв от електронни източници;
 - Приложение - с представени 12бр.таблици;
 - Приложение - с представени 4бр.карти;
 - Приложение - с 2бр.фигури, всички общо 50стр.

Приложеният автореферат представя оптимално дисертационния труд. Обемът му е 32 страници. В него е представена същината на изследването на Даниел Иванов, като са запазени структурните характеристики на дисертацията. Текстът на автореферата представя синтезирано отделните глави от труда, изводите от тях, дефинира научни приноси и посочва перспективите за развитие.

Приложената библиография и използвани източници на информация са обхватни и коректно цитирани.

2. Обект, предмет, обхват и методи на изследването

Обектът на изследването, крепостите и укрепленията използвани през периода на Средновековието (VII-XIV в.), както и предметът - историческия, археологическия и туристически потенциал на тези обекти в контекста на опазване на недвижимото археологическо наследство, са коректно формулирани. Изполваните методи в изследването са теоретични и емпирични, като особено внимание следва да се обърне на провеждането на мисии на място до отделните обекти, примери в дисертацията, както и на проведените консултации и обсъждания с други специалисти, съобразено с едно от твърденията на дисертацията за полидисциплинарност на процесите на експониране и социализация.

Коректно и аргументирано са обосновани ограниченията в труда - по отношение на териториален, географски обхват и съответно по отношение на темпоралния такъв. Коректно е дефинирано ограничението, че част от разглежданите обекти не е нужно да са изградени конкретно през Средновековието, а да са използвани тогава. Както изяснява авторът на труда, това са обекти „многопластови и използвани през различни периоди от Праисторията до Османския период, но имат значима роля по време на Средновековния период”.

3. Цели и задачи на труда

Целта на труда е определена ясно и лаконично - да бъдат проучени и анализирани възможностите за експониране *in situ* и за социализация, на крепостите използвани през периода на Средновековието в земите на днешна Западна България.

Поставените задачи за изпълнение на целта са точно дефинирани и до голяма степен изпълнени в развитието на дисертацията. Особено впечатление прави реалният резултат от задача №11, а именно: създаване на каталог на крепостите и укрепленията използвани през Средновековието в Западна България, включени в изследването.

4. Характеристика на основната част на труда

Глава I фиксира основните понятия използвани в труда: културно наследство, археологическо наследство, археологически недвижими и движими ценности, крепости, укрепления, автентичност, опазване, консервация, реставрация, експониране, социализация и реконструкции. Изследването на тези понятия е извършено предимно чрез цитиране на определения за тях в различни нормативни документи-български и международни. Би било полезно за дисертацията, да стане ясна позицията на автора към кое от изброените тълкувания ще се придържа в труда си. Необходимо е по-прецизно разсъждение над понятието „експониране” в контекста на опазването на недвижимите културни ценности. Експонирането е възможен вариант на адаптация на съответната НКЦ. Следва да се обясни, че адаптацията не е елемент на социализацията (стр.37 от Част I на дисертацията), а по смисъла на ЗКН, Допълнителни разпоредби, §4, т.19. е **опазване** на НКЦ. Също така е необходимо и прецизно тълкуване на споменатата от автора „архитектурна реконструкция” (стр.37 от Част I на дисертацията). **Реконструкцията** е дейност, свързана с подмяна, промяна или подсилване на конструкцията на даден обект. Не би следвало в контекста на опазване на недвижимите културни ценности (защото само те имат конструкция) реконструкцията да се отъждествява с възстановката или преизграждане.

Глава II от труда е посветена на съществуващите нормативна уредба, организация и управление в областта на недвижимото археологическо наследство. Авторът прилежно проследява развитието на нормативните разпоредби - както родните, така и международните. В тази си част труда следва хронологията на поява на отделните документи и проследява исторически въвеждането им и взаимовръзките (ако ги има) между отделните документи. Управлението на недвижимото археологическо наследство е разгледано по-скоро от позицията на закона и нормативната уредба, отколкото от практическото му провеждане.

Глава III от дисертацията разглежда експонирането и социализацията на НКЦ в контекста на историческото им развитие, както и представя същността на тези понятия. Последователно и задълбочено Даниел Иванов проследява причините за възникване на необходимостта за представяне на недвижимото културно наследство в Европа. Акцентът на текста е върху археологическото такова. Подробно е проследено явлението „експониране” в българската практика. Коректно и последователно са отчетени периодите през които преминава българската реставрация, респективно и представянето=експонирането на археологическите недвижими културни ценности. На база лично посетени обекти в България и подробно запознаване, посредством електронни източници, с аналогични такива в Европа, авторът проследява и анализира отделните варианти на проведеното експониране. Изследването преминава от чисто историческия преглед на примери на адаптация на обекти на недвижимото културно наследство, до анализиране на похвати и варианти за експонирането им - прилагано в различни времеви периоди и съответно с необходимото отчитане на уникалността на всеки един случай. Обърнато е внимание и на връзката музей-археологически обект, като вариантите на тази връзка са проследени коректно и професионално.

Похвално е, че се засяга темата за археологическия парк и връзката му с археологическия резерват. Бих препоръчала в тези разсъждения да се направи по-задълбочен анализ не само на определенията на тези явления, но и на юридическия контекст вложен в понятията „археологически парк” и „археологически резерват”. За съжаление, в българското законодателство „археологическия резерват”, в аспекта на мерките за неговата защита, е предимно резерват - защитена, непрестъпна територия, отколкото археологически обект, който освен познавателна, образователна и научна функция има естетическа и рекреационна такава - съвсем различно от „археологическия парк”, разпространен в Западна Европа и САЩ.

В т.3 „Основни форми, похвати и техники на експониране и социализация на недвижими археологически ценности в България и Европа”, на глава III „Експониране и социализация – историческо развитие и същност” се коментират някои похвати и техники за

представяне=експониране на НКЦ. Предвид, че това е една от същностните глави на труда и предвид, че именно експонирането на археологическите недвижими културни ценности е обект на дебати, противоречиви, крайни и най-често полюсни становища в научното и гражданското общество, би било полезно аргументираната лична позиция на автора по темата да бъде заявена ясно и категорично. Още повече, че в автореферата си, на стр.15, Даниел Иванов заявява, че „не може и не трябва недвижимите археологически ценности да бъдат оставени в руини, понятни единствено за научната общност, без съответното опазване и представяне” - твърдение, което споделям и което считам в голяма степен за истинно.

Глава IV е посветена на възможностите и вариантите за експониране и социализация на крепости и укрепления, използвани през Средновековието в днешна Западна България. Предвид, че тази глава е основна за настоящия труд, към нея е подхотено със задълбочено внимание и коректност. Всъщност, тази част от изследването е своеобразна мини-дисертация. Задълбочен и последователен е историческия преглед на събитията предпоставили изграждането и устойчивото функциониране през вековете на разглежданите в труда крепости. Коректно и професионално са изследвани етапите на проведените археологически проучвания върху тях през годините. Логично и адекватно е проследена връзката материално-нематериално наследство, особено при отделеното внимание на легендите и преданията за тези недвижими културни ценности - аспекти, които допринасят за адекватното експониране и социализация на тези обекти.

Особено добро впечатление правят мисиите на място до съответните обекти реализирани от автора на дисертацията. След аналитичната работа, свързана с проучване и извеждане на критерии за подбор, избраните на тази база крепости са посетени лично и е отчетено актуалното им физическо състояние, проведените консервационно-реставрационни работи, използваните прийоми за експониране, както и социализацията им.

На база гореизложените разсъждения бих си позволила още една препоръка, особено предвид факта, че за една част от разглежданите в труда обекти предстои изработване на проекти и надявам се - реализирането им: при цитиране на конкретни проекти, заданията за тях и последвалата им реализация е коректно да се вписват имената на проектантите и проучвателите, а не само на строителните фирми, изпълнили СМР дейностите. Тези фирми най-често са тези, които изменят и вулгаризират проекта с цел печалба, при влагане на евтини строителни материали и ниско качествена строителна работа. А всичко това за съжаление остава трайна негативна следа в опазването на ценността.

5. Необходимост и актуалност на дисертационния труд

Необходимостта от научни трудове на тема опазване и в частност експониране на НКЦ е безспорна. Към днешна дата те не са много. Темата за похватите и методите на експониране, особено за руиниралите археологически обекти на крепостите от Средновековието и периодите преди него, не е безспорна и поражда дебати, както при експертите, така и в обществото. По тази причина, задълбочаването в различни проблеми, пропуски или неадекватност към времето в което живеем, е от полза за развитие на проблема „експониране”. Заявката за ангажираност по темата е предпоставка за актуалност на изследването.

III. ПРИНОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО И ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Като споделям по принцип основните аспекти на самооценката на автора за приносите на разглеждания труд, бих искала да открия онези негови характеристики и да добавя нови, които според мен му придават особено качество, а именно:

- Считам, че направеният опит „да се набележат проблемите и стъпките при намиране на решения и създаване на баланс в процеса опазване/показване на недвижимите археологически ценности” е един от аспектите даващ най-голямо предимство на настоящия

труд. Трудността при работата с археологически НКЦ и необходимостта от експертност и богата култура при досега с тях, предполагат търсене на индивидуални варианти за намиране на оптимални решения за тяхното адаптиране, особено предвид уникалността на всеки един такъв обект. В този ред на мисли, намирането и предлагането на възможни стъпки за „баланс в процеса опазване/показване” е качество на дисертацията;

- Качество на труда са и изведените научни критерии за определяне на онези археологически обекти, върху които могат да бъдат проведени както консервационно-реставрационни действия, така и такива, свързани с адекватната им адаптация, в частност експониране;

- Към научните приноси бих си позволила да добавя още един, който предвид моята специалност е от особено значение за проектите за адаптация, които са в прерогативите на архитектите: така представеният каталог е необходим и особено полезен изходен материал при стартирането на инвестиционни проекти свързани с опазване на съответните НКЦ.

- Направеното описание и фотозаснемане на съвременното състояние на подбраните 24 археологически архитектурни обекта, включени в изследването, биха били от голяма полза в сферата на образованието по реставрация на архитектурни паметници. Те биха могли да бъдат използвани като основен изходен материал за проучване на възможностите за консервационно-реставрационни работи и такива за експониране на тези обекти в студентските проекти.

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представени са оптимален брой - 7 публикации по темата на дисертацията. Това са предимно текстове, които са неразривно свързани с естеството на труда и защитаването от него теза. В основните материали са приложени и участия с доклади в конференции - отново свързани с различни аспекти в контекста на темата на изследването.

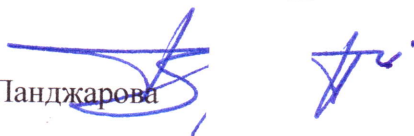
ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В днешните условия на преекспонирано внимание към обектите които са недвижими културни ценности, както и на дейностите свързани с тяхното опазване с цел предимно финансова изгода от страна на повечето консултантски и строителни фирми, научни изследвания, които засягат предимно аспектите на експониране и социализация на НКЦ, са особено ценни. Осъзнаването и дефинирането на необходимостта от научен подход и методи за изпълнение и адекватно провеждане на тези дейности е едно от качествата на дисертацията. То е и предпоставка за нейната актуалност и приложимост.

В заключение, приемам представения дисертационен труд за завършен и изведен в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

В качеството си на член на Научното жури гласувам с ПОЛОЖИТЕЛЕН вот „ДА” за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР” на Даниел Иванов Иванов.

доц. д-р арх. Велина Панджарова



25.04.2020г., София